

Oslo, 16. desember 2016

Virksomhetsplan for Etikkrådet for 2017

1 Etikkrådets virksomhet

1.1 Grunnlag

Finansdepartementet har fastsatt retningslinjer for observasjon og utelukkelse av selskaper fra Statens pensjonsfond utland. Rådets mandat er i henhold til § 1 tredje ledd i retningslinjene å gi råd til Norges Bank om observasjon og utelukkelse av selskaper i fondets portefølje og om oppheving av beslutning om observasjon og utelukkelse.

Kriteriene for utelukkelse og observasjon er fastsatt i §§2 og 3:

«§2. *Kriterier for produktbasert utelukkelse av selskaper*

(1) Fondet skal ikke være investert i selskaper som selv eller gjennom enheter de kontrollerer:

- a. produserer våpen som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper
- b. produserer tobakk
- c. selger våpen eller militært materiell til stater som er omfattet av ordningen for statsobligasjonsunntak omtalt i mandatet for forvaltningen av SPU § 3-1 andre ledd bokstav c.

(2) Observasjon eller utelukkelse kan besluttes for gruveselskaper og kraftprodusenter som selv eller konsolidert med enheter de kontrollerer får 30 pst. eller mer av sine inntekter fra termisk kull, eller baserer 30 pst. eller mer av sin virksomhet på termisk kull.

(...)

§3. *Kriterier for atferdsbasert observasjon og utelukkelse av selskaper*

Observasjon eller utelukkelse kan besluttes for selskaper der det er en uakseptabel risiko for at selskapet medvirker til eller selv er ansvarlig for:

- a. grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene som for eksempel drap, tortur, frihetsberøvelse, tvangsarbeid, de verste former for barnarbeid
- b. alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner
- c. alvorlig miljøskade
- d. handlinger eller unnlatelser som på et aggregert selskapsnivå i uakseptabel grad fører til utslipp av klimagasser
- e. grov korrupsjon
- f. andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer.

1.2 Andre føringer i retningslinjene

Retningslinjene gir ellers en rekke føringer for rådets arbeid både når det gjelder administrative rutiner og arbeidsdokumenter, selve arbeidet, og koordinering av arbeidet med Norges Bank.

Etikkrådet arbeid

Rådet skal:

- Løpende overvåke fondets portefølje
- Utarbeide og offentliggjøre prinsipper for utvalg av selskaper for nærmere undersøkelser
- Sørgе for at en sak er godt opplyst før råd avgis
- Gi selskaper som vurderes, mulighet til å framlegge informasjon og synspunkter tidlig i prosessen
- Jevnlig vurdere om grunnlaget for observasjon eller utelukkelse fortsatt er til stede
- Begrunne sine råd til banken
- Utarbeide og offentliggjøre rutiner for opphevelse av utelukkelse og observasjon.

Koordinering

Rådet skal:

- Utveksle informasjon med banken for å bidra til en sammenhengende kjede av virkemidler
- Bidra til at kommunikasjon med selskaper er koordinert
- Informere banken om brev til og møter med selskaper
- Ha rutiner for informasjonsutveksling og koordinering med banken
- Offentliggjøre tilrådingene når banken offentliggjør sine beslutninger.

Administrative rutiner og arbeidsdokumenter

Rådet skal:

- Påse at sekretariatet har hensiktsmessige prosesser og rutiner
- Årlig utarbeide en virksomhetsplan
- Avgi en årlig rapport om sin virksomhet
- Regelmessig evaluere sitt arbeid.

2 Virksomhetsplan for 2017

Etikkrådet skal fange opp, undersøke og vurdere selskaper som bør utelukkes eller settes til observasjon i henhold til kriteriene for observasjon og utelukkelse fra fondet. Etikkrådets oppgave har blitt mer kompleks etter hvert som fondet har vokst. Selskapene i fondet har virksomhet over hele verden, og stadig flere selskaper er hjemmehørende i framvoksende markeder.

År	Antall selskaper	Antall land fondets investeringer kan knyttes til
2015	9000	78
2014	9000	75
2013	8500	82
2012	7500	72
2011	8000	68

Det er ikke realistisk at Etikkrådet kan ha oversikt over eller undersøke alle hendelser eller selskaper som kan ha virksomhet som kan føre til utelukkelse fra fondet. Rådet må gjøre et utvalg av hendelser og selskaper for nærmere undersøkelser. Terskelen for utelukkelse skal være høy. Rådet prioriterer arbeid med selskaper som bør vurderes under produktkriteriene, og ellers saker som med stor sannsynlighet kan føre til utelukkelse fra fondet. Dette vil være saker der terskelen for utelukkelse synes å være oppfylt, samtidig som det er sannsynlig at situasjonen vil vedvare.

Rådet arbeider parallelt med mange saker og problemstillinger for å dekke hele bredden i utelukkelseskriteriene. Produktsaker fanges opp og behandles løpende. Enkeltsaker under atferdskriteriene tas opp og gis en innledende vurdering når rådet fanger opp saken, men utredes først når det er ledig kapasitet til å undersøke saken. Rådet gjennomgår også særskilte problemområder under atferdskriteriene der en kan forvente å finne selskaper med virksomhet i strid med retningslinjene, men som ikke nødvendigvis fanges opp av nyhetsovervåkingen. Dette kan f. eks. være alle selskaper i en bransje i et land der risikoen for brudd på retningslinjene er stor. Gjennomgangen av problemområder danner grunnlag for bedre forståelse av enkeltsaker framover.

Etikkrådet har i inneværende år et budsjett på 15,9 mill. kroner eksklusive mva. Av dette kan 5,8 mill. kroner benyttes til konsulentbistand. Budsjettet for 2017 er ikke fastsatt, men vi har i virksomhetsplanen lagt til grunn en uendret budsjetttramme.

Sekretariat har en bemanning på 8 årsverk og er bemannet med sikte på å dekke bredden i rådets mandat.

2.1 Produktkriteriene

Retningslinjene når det gjelder våpen og tobakk, sier at fondet ikke *skal* være investert i selskaper med virksomhet i strid med disse kriteriene. Etikkrådet prioriterer derfor slike saker. Etikkrådet har en avtale med konsulentselskapet Sustainalytics som kvartalsvis rapporterer til rådet om det er selskaper i fondet som kan ha virksomhet som omfattes av disse kriteriene,

eller om det er ekskluderte selskaper som har sluttet med virksomheten de er utelukket på grunnlag av. Denne avtalen løper til utgangen av 2017. Rådet deltar også i et uformelt investorsamarbeid for kartlegging av klasevåpenprodusenter og diskusjon av kriterieavgrensning etc. Rådet vil i første halvår vurdere behovet for konsulent tjenester på området og trolig gjennomføre en anbudskonkurranse til erstatning for avtalen som utløper ved utgangen av året.

Hoveddelen av arbeidet med produktkriteriene består i å ta stilling til saker som kommer opp gjennom porteføljeovervåkingen.

2.1.1 Våpenkriteriet

Spesielt når det gjelder kjernevåpen, kan det være krevende avgrensningsspørsmål, og saksområdet har blitt mer komplisert de siste 10 år ved at amerikanske myndigheter har overført flere trinn av kjernevåpenproduksjon og – vedlikehold/oppgraderinger fra statlig virksomhet til selskaper. Blant annet er deler av driftsansvaret for statlig eid virksomhet innen dette området satt ut til børsnoterte selskaper. Etikkrådet har arbeidet med dette spørsmålet i 2016, og vil arbeide videre med spørsmålet i 2017.

Rådet følger også fortsatt med på om det utvikles nye våpensystemer, herunder autonome våpensystemer, som ved normal anvendelse kan sies å bryte med grunnleggende humanitære prinsipper som for eksempel autonome våpensystemer.

2.1.2 Kullkriteriet

I henhold til retningslinjene kan Norges Bank på eget initiativ treffe beslutninger om observasjon og utelukkelse når det gjelder kullselskaper. Det er avtalt en arbeidsdeling mellom rådet og banken som innebærer at banken først gjennomgår fondet for å identifisere og utelukke selskaper banken mener faller inn under kriteriet. Etikkrådet begynner sitt arbeid med kullkriteriet når banken er ferdig med sin gjennomgang.

2.1.3 Arbeidsplan for 2017

Rådet vil i 2017 blant annet arbeide med følgende under produktkriteriene:

- Løpende gjennomgang av konsulentrapportene om produktkriteriene.
- Anbudskonkurranse for porteføljeovervåking for produktkriteriene.
- En ytterligere gjennomgang av selskaper som produserer kjernevåpen.

2.2 Atferdskriteriene

Når det gjelder atferdskriteriene, sier retningslinjene at selskaper *kan* utelukkes fra fondet hvis de har virksomhet i strid med retningslinjene. Atferdskriteriene er altså mindre absolutte enn produktkriteriene. Videre er det mange problemstillinger og selskaper det kan være aktuelt å utrede, så en må gjøre et valg mellom flere mulige selskaper og tema.

Selskaper blir undersøkt som følge av sektorvise eller tematiske gjennomganger, løpende overvåking av porteføljen eller eksterne henvendelser. Mens arbeidet med sektorgjennomganger gjerne følger en langsiktig plan, blir andre saker tatt opp som følge av hendelser. Dette kan f. eks. være at det offentliggjøres en rapport fra en NGO eller andre som avdekker at selskaper i fondet har virksomhet som synes å være dekket av retningslinjene. Etikkrådet tar løpende stilling til saker som fanges opp gjennom porteføljeovervåkingen, men har ingen fastsatt tidsplan for utredningen av slike saker. En må ha fleksibilitet til å utrede saker som kommer opp gjennom året, og til å tilpasse arbeidet til ressurs situasjonen.

Det kan være vanskelig å vite når en begynner arbeidet med en sektor, hvor mange selskaper det faktisk vil bli nødvendig å undersøke inngående.

Rådet har en avtale med RepRisk AG som kvartalsvis rapporterer til rådet om selskaper som kan ha virksomhet i strid med atferdskriteriene. Denne avtalen løper til utgangen av 2017. Videre abonnerer Etikkrådet på Dow Jones nyhetsdatabase, Factiva og på Truecosts database. I annet halvår vil rådet gjennomføre en anbuds konkurranse for porteføljeovervåkning.

For nærmere undersøkelser av enkeltelskaper har Etikkrådet en rammeavtale med konsultantselskapet, Livingstone & Company. Avtalen løper til juni 2017. Ellers inngår rådet en rekke avtaler med konsulenter på ad hoc basis i løpet av et år. Etikkrådet vil i løpet av året vurdere hvordan behovet for konsulent tjenester kan dekkes best mulig.

Én gang i året gjennomgår rådet alle selskaper som er utelukket etter atferdskriteriene, og avgjør om selskapene skal vurderes nærmere med sikte på gjeninkludering i fondet.

For atferdskriteriene skal rådet:

- Gjennomgå de kvartalsvise konsulentrapportene.
- Gjennomgå eventuelle henvendelser om selskaper rådet bør se på.
- Avgjøre hvilke selskaper som skal utredes.
- Vurdere om utelukkede selskaper skal vurderes for gjeninkludering og rapportere om dette til banken.
- Gjennomføre en anbuds konkurranse for porteføljeovervåkning.
- Vurdere bruken av konsulent tjenester.

Nedenfor følger en omtale av den planlagte utredningen av spesifiserte problemstillinger i 2017. I tillegg kommer arbeid med enkeltelskaper.

2.2.1 Klimakriteriet

Klimakriteriet skiller ikke mellom bransjer, prosesser eller type klimagasser. Etikkrådets primærfokus vil være på svært store enkeltutslipp eller bransjer og prosesser som i sin natur har store utslipp.

Etikkrådet har begynt arbeidet med sementproduksjon, oljeproduksjon og stålproduksjon. Dette arbeidet vil fortsette inn i 2017.

Under klimakriteriet vil rådet i 2017:

- Vurdere selskaper som produserer sement, olje eller stål.

2.2.2 Alvorlig miljøskade

Etikkrådet la i 2010 en plan for å gjennomgå virksomhetstyper der risikoen for alvorlig miljøskade var vurdert som særlig stor. Dette er nærmere beskrevet i Etikkrådets årsmeldinger fra 2011 og framover.

Med unntak av særlig ødeleggende fiske har rådet nå avsluttet det systematiske arbeidet med disse virksomhetstypene. Rådet fanger likevel løpende opp liknende saker som f. eks. for eksempel selskaper som konverterer regnskog til plantasjer eller selskaper som etablerer virksomhet som kan true verneområder.

I 2017 vil Etikkrådet på nytt vurdere om det er særlige virksomhetstyper Etikkrådet bør fokusere på. Formålet er å legge en ny plan for miljøarbeidet slik rådet gjorde i 2010.

I 2017 vil rådet blant annet arbeide med følgende på miljøområdet:

- Fortsette arbeidet med særlig miljøskadelig fiske.
- Løpende vurdere saker med risiko for alvorlig miljøskade
- Selskap som står til observasjon
- Legge en ny plan for arbeidet med miljøkriteriet.

2.2.3 Grove eller systematiske brudd på menneskerettigheter

Menneskerettighetskriteriet omfatter både brudd på arbeidstakerrettigheter og andre menneskerettighetsbrudd.

I 2013 gjennomførte rådet en studie om tvangsarbeid som pekte på noen bransjer og identifiserte konkrete selskaper som Etikkrådet burde undersøke videre. Rapporten pekte på jordbruk (soya, sukker, kakao, oljepalmer og bomull), fiskerier og rekeproduksjon, bygg og anlegg, tekstil og elektronikk i noen geografiske områder som særlig problematiske næringer. Med utgangspunkt blant annet i denne studien har rådet undersøkt påstander om tvangsarbeid og andre grove eller systematiske brudd på arbeidstakerrettigheter i flere selskaper de siste årene.

Rådet startet i 2014 en systematisk gjennomgang av selskaper i tekstilindustrien. Rådet undersøker selskaper som selv har tekstilproduksjon i land der risikoen for brudd på arbeidstakerrettigheter er særlig stor. Selskaper med egen produksjon har et direkte ansvar for brudd på arbeidstakerrettigheter i sin egen virksomhet. Rådet har så langt fått undersøkt arbeidsforholdene i fabrikker til 12 selskaper, mens undersøkelser av fabrikker til ytterligere 6 selskaper er under veis. Undersøkelsene er foretatt i Kambodsja og Vietnam. Basert på disse funnene vil rådet ta stilling til om tekstilprosjektet skal utvides eller avsluttes.

Rådet startet i 2015 et prosjekt for å kartlegge forhold rundt byggeindustrien i Gulfstatene der det har vært rapportert om tvangsarbeid i forbindelse med stor byggeaktivitet. Rådet har så langt fått undersøkt tre selskaper med virksomhet i Qatar. Arbeidet fortsetter i 2017.

Rådet varslet i fjor at det ville se nærmere på bruk av tvangsarbeid i elektronikkindustrien i Malaysia. En første kartlegging viste at fondet er investert i et femtitalls selskaper som produserer elektronikk i Malaysia. I lys av de to store studiene nevnt over, og erfaringer med disse, har rådet foreløpig ikke hatt kapasitet til å starte en ny studie som omfatter et stort antall selskaper uten konkret informasjon om arbeidsforholdene ved noen av selskapene. Arbeidet med dette vil kreve konkrete undersøkelser i fabrikkene, som det i 2016 ikke har vært ressurser til å gjennomføre. Rådet vil vurdere arbeidet i denne bransjen når tekstilprosjektet er gjennomført.

Rådet har helt siden 2005 fulgt særlig med på selskaper som produserer hybride frøsorter i India på grunn av den utstrakte bruken av barnearbeid i slik produksjon. Etikkrådet har i 2016 blitt oppmerksom på noen nye selskaper som har slik virksomhet, og er i ferd med å undersøke saken. Arbeidet fortsetter inn i 2017.

Rådet har blitt kjent med at flere rederier i fondet har solgt båter til opphugging i Bangladesh, India og Pakistan. Båtene strandsettes og hugges opp på stedet ved manuelt arbeid. Dette kan være problematisk både ut fra menneskerettighetskriteriet og miljøkriteriet. Etikkrådet vil undersøke disse forholdene i 2017.

Rådet har også blitt kjent med at noen selskaper i fondet er beskyldt for å bruke arbeidskraft fra Nord-Korea utleid fra nord-koreanske myndigheter. Arbeidsforholdene som det er rapportert om, kan karakteriseres som tvangsarbeid. Etikkrådet vil undersøke saken i 2017.

Rådet vil blant annet arbeide med følgende på menneskerettighetsområdet i 2017:

- Arbeidsforhold i tekstilproduksjon
- Tvangsarbeid i Gulfstatene
- Produksjon av hybride frøsorter i India
- Skipsopphugging i Bangladesh, India og Pakistan
- Bruk av innleid nordkoreansk arbeidskraft i noen selskaper.

2.2.4 Grov korrupsjon

For å fange opp og bedømme korrupsjonsrisiko har Etikkrådet siden 2013 gjort gjennomgang av selskaper med utgangspunkt i land og sektorer hvor risikoen for korrupsjon ifølge internasjonale indekser antas å være særlig høy. Rådet har først kartlagt korrupsjonsanklager mot alle selskaper i en bestemt bransje i bestemte land. Deretter har rådet innhentet opplysninger om etterlevelsessystemene til selskapene som er forbundet med de groveste korrupsjonssakene. Rådet vurderer den framtidige risikoen for korrupsjon på grunnlag av hvordan selskapet har respondert på tidligere korrupsjonstilfeller, og hvilke systemer selskapet har implementert for å forebygge korrupsjon framover.

Rådet har så langt vurdert selskaper i bygg- og anleggsindustrien og petroleumsindustrien i enkelte særlig korrupsjonsutsatte land, samt forsvarsindustrien og telekommunikasjonsindustrien. Studiene av bygg- og anleggsindustrien og forsvarsindustrien er avsluttet, mens det fortsatt gjenstår noe arbeid med selskaper i telekomindustrien og petroleumsindustrien.

Legemiddelindustrien er ifølge internasjonale indekser også svært korrupsjonsutsatt, og flere korrupsjonssaker i denne bransjen er fanget opp i rådets porteføljeovervåking. Hvis ressursituasjonen tillater det, vil rådet starte undersøkelser av korrupsjon i legemiddelindustrien.

Rådet vil i 2017 blant annet arbeide med følgende under korrupsjonskriteriet:

- Selskap som står til observasjon under korrupsjonskriteriet.
- Slutføre arbeidet med petroleumsindustrien.
- Slutføre arbeidet med telekomindustrien.
- Starte en studie av legemiddelindustrien.

2.2.5 Alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner

Det er ikke hensiktsmessig å legge en plan for arbeidet under dette kriteriet ettersom arbeidet i stor grad vil bestå i å reagere på eventuelle situasjoner når de oppstår. Likevel er det noen konflikter som er fastlåste, hvor det samtidig er kjent at selskaper i porteføljen har virksomhet som kan være i strid med utelukkelseskriteriene. Naturressursutvinning i konfliktområder kan være særlig problematisk. Etikkrådet har områder der okkupasjonsretten kommer til anvendelse, under kontinuerlig overvåking.

2.2.6 Andre grove brudd på grunnleggende etiske normer

Det er heller ikke mulig å legge en plan for arbeidet med andre grove brudd på grunnleggende etiske normer. Også her vil arbeidet bestå i å reagere på eventuelle situasjoner når de oppstår. Noen slike saker kan grense til krig- og konfliktkriteriet. Andre saker kan dreie seg om helt andre forhold.